

Dinamik Keluarga Tiri Dan Penyesuaian Tingkah Laku Anak

Rozumah Baharudin
Siti Nor Yaacob
Zarinah Arshat

ABSTRAK

Tujuan utama kajian ini adalah untuk menentukan perkaitan di antara dinamik keluarga tiri (nilai & keterampilan keluarga, dan tingkah laku keibubapaan) dengan penyesuaian tingkah laku anak (pencapaian akademik, tingkah laku antisosial & estim sendiri) mereka. Sebanyak 212 pasangan ibu-anak, Melayu, daripada keluarga tiri bandar dan luar bandar di Selangor, Johor, Terengganu dan Pulau Pinang telah terlibat dalam kajian ini. Instrumen yang mantap dari segi reliabiliti dan validiti telah digunakan untuk mengukur variabel kajian. Responden ibu telah ditemubual, manakala responden anak sekolah menengah mengisi sendiri borang soal selidik. Di peringkat bivariat, nilai keluarga dan tingkah laku keibubapaan didapati mempunyai perkaitan yang signifikan dengan pencapaian akademik dan tingkah laku antisosial hanya untuk anak sekolah rendah. Apabila variabel bebas dan tiga variabel antisiden terpilih (umur & pendidikan ibu, & pendapatan keluarga) dikawal secara statistik, kesemua variabel dinamik keluarga menyumbang secara signifikan terhadap penyesuaian tingkah laku anak sekolah rendah. Hanya umur ibu dan pendapatan keluarga didapati prediktif terhadap pencapaian akademik anak sekolah menengah daripada luar bandar. Hasil kajian memberi implikasi bahawa proses dinamik dalam sistem keluarga tiri berperanan penting dalam perkembangan anak.

Katakunci: keluarga tiri, penyesuaian tingkah laku anak, keibubapaan, nilai keluarga dan kompetensi keluarga.

Pengenalan

Keluarga tiri terbentuk melalui perkahwinan semula suami atau isteri akibat perceraian atau kematian pasangan dan salah seorang daripada pasangan berkahwin semula mempunyai anak daripada perkahwinan terdahulu. Hubungan dalam keluarga tiri adalah kompleks kerana terdapat perubahan dalam keahlian keluarga iaitu pertambahan ibu atau bapa dan adik beradik tiri. Ibu bapa yang berkahwin semula secara umumnya dilihat sebagai gangguan kepada sistem keluarga yang boleh memberi kesan negatif kepada penyesuaian tingkah laku anak di sepanjang proses transisi mereka (Coleman, Ganong & Fine, 2000). Ini kerana apabila berlakunya perkahwinan semula akan melibatkan penggabungan dua buah keluarga maka perubahan yang banyak perlu dilakukan oleh orang dewasa dan kanak-kanak. Sebagai contoh, setiap ahli dalam keluarga tiri perlu melakukan adaptasi, belajar mengenai rutin dan aktiviti harian isi rumah yang baru dan berlakunya perpindahan tempat tinggal.

Perubahan yang banyak berlaku dalam keluarga tiri boleh meningkatkan tekanan pada anak dan seterusnya berkecenderungan untuk mengalami tingkah laku bermasalah seperti pencapaian akademik yang rendah (Bogenscheider, 1997; Center for Marriage and Families, 2005; Parke, 2003), murung (De Graaf & Kalmijn, 2003), masalah penyesuaian (Dunn, 2002), masalah emosi (Hanson, McLanahan & Thomson, 1996), rendah kompetensi sosial (Bray & Berger, 1993), masalah tingkah laku (Hofferth, 2006; Parke, 2003) dan terlibat dengan pengambilan dadah (Hoffman & Johnson, 1998). Walaupun demikian, terdapat kajian (Julie, 2007; Pong, 1997) yang menunjukkan kesejahteraan anak daripada pelbagai jenis struktur keluarga tidak berbeza secara signifikan. Di samping itu, anak remaja yang tinggal bersama ibu dan bapa (sama ada ibu bapa biologi atau bukan biologi) juga didapati mempunyai tingkah laku yang lebih sihat berbanding remaja yang tinggal bersama ibu atau bapa sahaja (Chen, Shiao & Gau, 2007).

Tingkah laku bermasalah di kalangan anak-anak tiri boleh disebabkan oleh kurangnya penglibatan ibu atau bapa asal dan ibu atau bapa tiri dalam proses mendidik dan membesarkan anak tiri. Bagi ibu atau bapa yang berkahwin semula penumpuan lebih diberikan kepada pembentukan hubungan yang baru atau memberikan perhatian yang lebih kepada anak hasil perkahwinan mereka yang baru. Akibatnya anak dalam keluarga tiri mempunyai lebih banyak masalah dibandingkan dengan anak dalam keluarga lengkap disebabkan mereka menerima ketidakseimbangan keibubapaan dan sokongan daripada orang dewasa (O'Connors et al. 2001). Secara umumnya, didapati ibu bapa tiri kurang berinteraksi dengan anak tiri jika dibandingkan dengan ibu bapa asal. Sebagai contoh, bapa tiri mungkin mendapati agak sukar untuk memasuki sistem perhubungan yang rapat di antara ibu-anak. Masalah di kalangan anak tiri juga mungkin mempunyai perkaitan dengan kualiti penjagaan anak-anak dalam keluarga tiri. Berger (2004) mendapati bahawa kualiti persekitaran penjagaan dalam keluarga yang terdiri daripada ibu biologi dan bapa bukan biologi adalah lebih rendah berbanding dengan keluarga yang terdiri daripada ibu dan bapa biologi.

Penerapan nilai dalam keluarga tiri untuk membantu setiap ahli bertingkah laku dengan cara gaya yang dapat diterima oleh semua ahli keluarga agar hidup dalam keadaan harmoni merupakan satu proses pengasuhan. Perhubungan yang tidak rapat di antara ahli keluarga tiri terutama di antara ibu bapa tiri dan anak tiri boleh menimbulkan ketidaksamaan nilai yang diamal dalam keluarga dan seterusnya mempengaruhi kefungsiian dan keterampilan keluarga tiri (Banker & Gaertner, 1998). Oleh yang demikian adalah perlu untuk ibu bapa tiri mewujudkan perhubungan yang kukuh dan memberikan perhatian kepada anak tiri bagi memudahkan proses penerapan nilai dilakukan.

Pembinaan kemesraan perhubungan secara berterusan di antara ibu bapa tiri dan anak tiri akan meningkatkan perasaan hormat dan ambil berat anak tiri terhadap ibu bapa tiri. Peranan keibubapaan dalam keluarga tiri perlu diambilalih secara perlahan-lahan seiring dengan peningkatan dalam perhubungan. Secara umumnya, anak yang lebih muda memudahkan ibu bapa tiri mengambil alih secara aktif dalam proses pengasuhan. Bagaimanapun adalah lebih baik sekiranya kedua ibu bapa saling membantu di antara satu sama lain dan mengambil keputusan bersama di dalam membuat sesuatu peraturan. Pendekatan ini memudahkan peraturan yang dibina dapat diterima dan membantu ibu bapa tiri mendapat sokongan daripada semua ahli isi rumah. Secara umumnya anak boleh menerima dan membuat penyesuaian terhadap bentuk keibubapaan yang baru dalam keluarga tiri (Weston & Hughes, 1999). Namun demikian terdapat faktor lain seperti tinggal dalam keluarga di mana usia ibu bapa muda, sumber ekonomi yang sedikit, mempunyai taraf pendidikan yang rendah, mempunyai ramai adik beradik dan kemahiran komunikasi yang rendah memberikan lebih banyak risiko dan tekanan kepada kehidupan kanak-kanak sama ada dalam keluarga tiri atau keluarga asal (Ross, Roberts, & Scott, 1998).

Kajian ini menggunakan perspektif ekologi bagi menentukan proses keluarga yang manakah boleh memberi impak kepada penyesuaian tingkah laku anak dalam keluarga tiri. Bronfenbrenner (1979) mengandaikan bahawa gabungan pelbagai faktor dan konteks dalam persekitaran boleh mempengaruhi pembangunan individu. Berdasarkan perspektif ekologi Bronfenbrenner kajian ini mengandaikan faktor dinamik keluarga tiri (variabel bebas: nilai keluarga, tingkah laku keibubapaan dan keterampilan keluarga) yang terangkum di dalam konteksnya seperti ciri latar belakang responden/keluarga (variabel antisiden: umur ibu, pendidikan ibu dan pendapatan keluarga mempunyai sumbangan yang signifikan terhadap penyesuaian tingkah laku anak (pencapaian akademik, tingkah laku antisosial dan konsep sendiri).

METODOLOGI

Sampel

Teknik persampelan bertujuan telah digunakan untuk mengenal pasti responden kajian. Seramai 212 pasangan ibu dan anak berumur 9 tahun, 14 tahun dan 16

tahun daripada keluarga tiri berbangsa Melayu telah terlibat dalam kajian ini. Responden ibu telah terpilih melalui anak mereka yang dikenal pasti oleh pihak sekolah terbabit. Kriteria pemilihan merangkumi anak daripada keluarga tiri berbangsa Melayu, dan berada di Tahap 3, Sekolah Rendah (berumur 9 tahun), Tingkatan 2 (berumur 14 tahun) dan Tingkatan 4, Sekolah Menengah (berumur 16 tahun). Kajian ini telah dijalankan di beberapa sekolah bandar dan luar bandar terpilih dari empat buah negeri di Semenanjung Malaysia iaitu Selangor, Johor, Terengganu dan Pahang.

Pengukuran Angkubah Dinamik Keluarga

Dinamik Keluarga

Nilai keluarga diukur menggunakan skala '*Family Environment Scale*' (Moos, 1974) yang telah diadaptasi untuk responden tempatan. Skala ini mengandungi lapan item yang mengukur sejauh mana keluarga aktif berbincang dan mengutamakan isu dan nilai etika serta keagamaan. Contoh item yang dikemukakan adalah 1). *Keluarga saya percaya kita perlu berusaha untuk mencapai kejayaan da/am apa jua yang dilakukan*; dan 2). *Ahli keluarga saya pernah menghadiri aktiviti/ceramah agama*. Sistem pemarkahan skala adalah berdasarkan pilihan jawapan iaitu 1=sangat tidak setuju, 2=tidak setuju, 3=setuju dan 4=sangat setuju. Markah minimum yang boleh diperolehi responden dalam skala ini adalah 8 dan maksimum pula, 32. Jumlah skor keseluruhan dianalisis mengikut dua tahap yang ditentukan berdasarkan kepada nilai purata yang diperolehi responden. Skor yang tinggi daripada purata menunjukkan nilai yang diamalkan dalam keluarga adalah tinggi; manakala skor rendah daripada purata menunjukkan nilai keluarga adalah rendah. Kiraan Cronbach's alfa untuk skala ini bagi sampel kajian ini adalah 0.88.

Tingkah laku keibubapaan ibu diukur berdasarkan perspektif ibu dan anak sekolah menengah. Pengukuran dilakukan dengan menggunakan skala yang dibentuk sendiri oleh penyelidik mengikut budaya tempatan berpandukan kepada instrumen dan domain yang telah dikemukakan oleh pengkaji lepas (contoh: Asfawasin, 1990; Bradley & Caldwell, 1984; Gilbert & Hanson, 1983; Roberts et al., 1993). Skala ini terdiri daripada 31 item dan terbahagi kepada lima sub-skala iaitu: 1). Strategi kawalan dan disiplin (contoh: *Mengambil tahu aktiviti anak semasa di luar rumah*), 2). Perhatian dan kasih sayang (contoh: *Melibatkan diri dalam kegiatan anak*), 3). Rangsangan untuk kematangan (contoh: *Melibatkan anak dalam kerja-kerja rumah*), 4). Dorongan pencapaian (contoh: *Memberi tunjuk ajar dan bimbingan pelajaran di rumah*), dan 5). Bimbingan kerohanian (contoh: *Memastikan anak boleh membaca Al-Quran*). Skor bagi setiap kenyataan yang telah dikemukakan kepada responden ialah 1=sangat selalu, 2= selalu, 3=kadang-kadang dan 4=tidak pernah. Pengkodan semula dilakukan bagi item positif iaitu 1=4, 2=3, 3=2 dan 4=1. Semakin tinggi nilai skor yang diperolehi menunjukkan semakin tinggi tahap tingkah laku keibubapaan responden. Skor yang mungkin diperolehi responden bagi skala ini adalah antara 31 hingga 124.

Nilai koefisien alfa bagi skala tingkah laku keibubapaan daripada perspektif ibu adalah 0.87, manakala daripada perspektif anak ialah 0.90.

Keterampilan keluarga diukur dengan menggunakan '*Family Functioning Scale*' oleh Bloom (1985). Skala ini telah diadaptasikan untuk kajian ini berdasarkan agama dan budaya di Malaysia dan ianya menilai sejauh mana persetujuan responden mengenai dimensi hubungan keluarga, pengekalan sistem dan perkembangan peribadi mereka. Sebanyak 15 item dipilih dari skala asal iaitu 6 item positif dan 9 item negatif. Contoh item positif adalah, *Ahli keluarga sangat membantu dan memberi sokongan antara satu sama lain*, manakala item negatif adalah, *Kami tidak menunaikan ibadat* sembahyang. Bagi setiap item dalam skala ini 4 pilihan jawapan diberikan kepada responden iaitu: 1=sangat setuju, 2=setuju, 3=tidak setuju dan 4=sangat tidak setuju. Pengkodan semula telah dilakukan bagi item positif supaya nilai skor yang tinggi menunjukkan tahap keterampilan keluarga adalah tinggi. Skor yang mungkin diperolehi responden bagi skala ini ialah antara 15 hingga 60. Koefisien alfa bagi skala ini ialah 0.84.

Penyesuaian Tingkah laku Anak

Indikator penyesuaian tingkah laku anak merangkumi tiga variabel iaitu: pencapaian akademik, tingkah laku antisosial dan konsep sendiri. Pencapaian akademik responden anak sekolah rendah diukur dengan mencampurkan markah untuk empat mata pelajaran (Bahasa Malaysia, Bahasa Inggeris, Matematik dan Pengetahuan Agama Islam) yang diambil pada peperiksaan penggal terakhir. Skor tertinggi bagi setiap mata pelajaran adalah 100. Jumlah markah keseluruhan yang tercapai oleh responden telah dibahagi kepada empat, dan ini menghasilkan purata markah yang mungkin diperolehi anak sekolah rendah sebanyak 100. Bagi responden anak sekolah menengah pula, pencapaian akademik diukur dengan mendapatkan purata markah untuk setiap mata pelajaran yang diambil pada peperiksaan penggal terakhir. Purata markah yang mungkin diperolehi anak sekolah menengah adalah juga 100. Semakin tinggi markah yang diperolehi, semakin tinggi pencapaian akademik anak.

Tingkah laku antisosial anak dinilai menggunakan skala yang digubal sendiri oleh pengkaji berdasarkan skala '*Syndrome and Total Problem*' oleh Achenbach (1991). Tingkah laku antisosial anak sekolah rendah telah diperolehi daripada perspektif ibu, manakala responden anak sekolah menengah menjawab sendiri skala yang dikemukakan. Terdapat 33 item telah dikemukakan kepada responden dengan pilihan respons daripada 1 (sangat selalu) hingga 4 (tidak pernah). Contoh item adalah seperti berikut: 1) *Enggan menurut arahan di rumah*; 2) *Berbohong*; dan 3) *Degil*. Pengkodan semula dilakukan untuk semua item negatif supaya semakin tinggi skor maka semakin tinggi tingkah laku antisosial responden anak. Skor minimum untuk skala ini adalah 33 dan skor maksimum adalah 132. Nilai koefisien alfa bagi skala tingkah laku antisosial anak dari perspektif ibu adalah 0.87 manakala dari perspektif anak adalah 0.89.

Estim diri anak sekolah rendah telah diukur dengan menggunakan skala 'About Me' oleh Parker (1966). Skala ini mempunyai 10 item (6 positif dan 4 negatif) dan terbahagi kepada 5 sub-skala iaitu pencapaian di sekolah (2 item, contoh: *Saya bagus dalam kerja sekolah*), diri sendiri (2 item, contoh: *Saya tidak gembira*), pencapaian diri sendiri (2 item, contoh: *Saya boleh buat semua perkara dengan baik*), hubungan dengan orang lain (2 item, contoh: *Ramai orang percayakan saya*) dan fizikal (2 item, contoh: *Saya tidak kuat*). Pilihan jawapan yang disediakan untuk skala estim sendiri ini adalah 1=sangat setuju, 2=setuju, 3=tidak setuju dan 4=sangat tidak setuju. Pengkodan semula dilakukan bagi item positif, Skor minimum yang mungkin diperolehi dari skala ini adalah 10 dan maksimum adalah 40. Estim sendiri anak adalah tinggi sekiranya skor yang diperolehi adalah tinggi. Nilai koefisien alpha bagi skala ini ialah 0.57.

Estim diri anak sekolah menengah diukur dengan menggunakan skala estim sendiri oleh Rosenberg (1965). Skala ini mengandungi 10 item iaitu 4 item negatif dan 6 item positif. Skor diberikan berdasarkan 4 pilihan jawapan iaitu skor 1 untuk jawapan sangat setuju, 2 untuk setuju, 3 untuk tidak setuju dan 4 untuk jawapan sangat tidak setuju. Bagi item positif skor sebaliknya diberikan iaitu skor 4 untuk sangat setuju dan skor 1 untuk jawapan sangat tidak setuju. Contoh item positif adalah, *saya seorang yang berguna*, manakala item negatif adalah, *Saya sering merasakan saya seorang yang gagal*. Skor yang mungkin diperolehi responden bagi skala ini adalah antara 10 hingga 40. Nilai skor yang tinggi menunjukkan tahap estim sendiri responden anak adalah tinggi. Nilai koefisien alfa bagi skala ini ialah 0.70.

Hasil Kajian

Ciri Latar Belakang Keluarga Responden

Maklumat berkaitan faktor latar belakang keluarga responden telah dianalisis menggunakan statistik diskriptif. Jadual 1 menunjukkan hasil analisis tersebut bagi responden keseluruhan dan sub-sampel mengikut lokasi. Secara keseluruhannya, responden ibu yang terlibat dalam kajian ini adalah masih muda (purata umur=37.8; s.p=5.8 tahun). Purata umur responden ibu di luar bandar didapati lebih tinggi (min=38.3, sp=37.3) berbanding ibu bandar (min=37.3, sp=5.6). Secara purata sampel keseluruhan menerima pendidikan formal sehingga ke peringkat Sekolah Menengah Rendah. Seperti dijangkakan responden ibu di bandar (9 tahun) didapati memiliki purata tahap pendidikan yang lebih tinggi berbanding ibu di luar bandar (7.2 tahun). Selaras dengan tahap pendidikan tersebut responden ibu di bandar juga didapati memperoleh pendapatan bulanan yang lebih tinggi juga berbanding ibu di luar bandar. Tahap pendidikan yang tinggi lazimnya melayakkan seseorang menduduki jawatan yang bergaji tinggi. Penglibatan responden ibu bandar dalam dunia pekerjaan menyumbang kepada peningkatan jumlah pendapatan keluarga mereka. Didapati purata jumlah pendapatan sebulan bagi keluarga responden ibu di bandar adalah jauh lebih tinggi daripada mereka yang tinggal di luar bandar.

Jadual 1: Maklumat Latar Belakang Keluarga Responden

Variable	Keseluruhan (n=212)	Bandar (n=96)	Luar Bandar (n=116)
	min (sp)	min (sp)	min (sp)
Umur ibu	37.8 (5.8)	37.3 (5.6)	38.3 (6.0)
Jumlah tahun pendidikan ibu	8.0 (3.5)	9.0 (3.3)	7.2 (3.5)
Jumlah pendapatan sebulan ibu	258.2 (426.2)	383.1 (551.3)	154.9 (241.7)
Jumlah pendapatan keluarga	1184.2 (1346.2)	1602.6 (1823.8)	841.5 (572.1)
Jangka masa perkahwinan	7.5 (5.6)	6.8 (5.3)	8.1 (5.8)
Bilangan perkahwinan	2.0 (0.4)	2.0 (0.4)	2.0 (0.4)
Bilangan anak perkahwinan kini	2.1 (2.1)	2.0 (2.2)	2.1 (2.0)
Bilangan anak kandung	4.3 (12.3)	4.2 (2.3)	4.3 (2.4)
Bilangan anak tiri	2.0 (2.4)	1.7 (2.4)	2.2 (2.3)
	n (%)	n (%)	n (%)
Jantina Anak			
Sekolah Menengah			
Lelaki	59 (43.1)	25 (45.5)	34 (41.5)
Perempuan	78 (56.9)	30 (54.5)	48 (58.5)
Sekolah Rendah			
Lelaki	28 (37.3)	19 (46.3)	9 (26.5)
Perempuan	47 (62.7)	22 (53.7)	25 (73.5)

Nota: sp=sisihan piawaian

Secara keseluruhan, purata jangka masa perkahwinan terkini bagi responden ibu adalah 7.5 (sp=5.6) dan purata kekerapan pernah berkahwin adalah 2.0 (sp=0.4). Purata bilangan anak bagi perkahwinan terkini bagi responden ibu di bandar dan luar bandar didapati hampir sama iaitu masing-masing 2.0 dan 2.1 orang. Responden ibu di luar bandar didapati mempunyai purata bilangan anak tiri yang lebih ramai (min=2.2, sp=2.3) daripada responden ibu di bandar (min=1.7, sp=2.4). Dari segi bilangan anak kandung sendiri didapati ibu daripada sampel keseluruhan dan sub-sample bandar dan luar bandar mempunyai jumlah yang hampir sama iaitu 4 orang.

Maklumat yang diperolehi menunjukkan lebih daripada separuh responden anak sekolah rendah (62.7%) dan menengah (56.9%) yang terlibat dalam kajian ini adalah perempuan. Peratusan anak perempuan yang terlibat didapati lebih tinggi juga di kawasan bandar (53.7%) dan luar bandar (73.5) yang dikaji (lihat Jadual 1).

Dinamik Keluarga

Dinamik keluarga dalam kajian ini merujuk kepada aspek nilai keluarga, tingkah laku keibubapaan dan keterampilan keluarga. Hasil analisis berkaitan variabel berkenaan dibentangkan dalam Jadual 2. Maklumat yang diperolehi menunjukkan hanya separuh (50.9%) daripada keluarga tiri dalam kajian ini didapati mengamalkan tahap nilai keluarga yang tinggi, manakala selebihnya (49.1%) lagi daripada mereka melaporkan tahap nilai keluarga mereka adalah rendah. Maklumat ini menunjukkan tahap amalan nilai keluarga yang tinggi dan rendah adalah hampir sama rata bagi keluarga responden kajian ini. Dari segi tingkah laku keibubapaan pula, analisis mendapati lebih separuh (52.4%) sampel keseluruhan mempunyai tingkah laku keibubapaan yang rendah. Taburan tingkah laku keibubapaan yang rendah lebih banyak dipamerkan oleh responden luar bandar (57.8) daripada bandar (45.8). Nilai-t di antara kedua-dua sub-sampel adalah didapati signifikan. Lebih sedikit daripada setengah (52.8%) daripada responden ibu dalam sampel keseluruhan melaporkan mempunyai keluarga yang berketerampilan tinggi.

Jadual 2: Dinamik Keluarga Tiri

Variable	Keseluruhan (n=212)	Bandar (n=96) n (%)	Luar Bandar (n=116)	t
Nilai keluarga				
Tinggi	108 (50.9)	40 (41.7)	68 (58.6)	
Rendah	104 (49.1)	56 (58.3)	48 (41.4)	
min	27.3	26.8	27.8	-1.7
sp	3.8	3.5	3.9	
Tingkah laku keibubapaan				
Tinggi	101 (47.6)	52 (54.2)	49 (42.2)	
Rendah	111 (52.4)	44 (45.8)	67 (57.8)	
min	90.1	91.1	89.3	1.1*
sp	11.2	12.3	10.1	
Keterampilan keluarga				
Tinggi	112 (52.8)	49 (51.0)	63 (54.3)	
Rendah	100 (47.2)	47 (49.0)	53 (45.7)	
min	43.4	43.6	43.2	-0.4*
sp	6.5	7.1	6.0	

Nota: sp=sisihan piawai, *p?05, **p?01

Ujian-t menunjukkan terdapat perbezaan yang bererti di antara keluarga responden bandar dan luar bandar, di mana responden luar bandar berpandangan mempunyai keluarga yang lebih berketerampilan daripada mereka yang tinggal di bandar.

Penyesuaian Tingkah laku Anak

Penyesuaian tingkah laku anak dalam kajian ini merujuk kepada aspek-aspek pencapaian akademik, tingkah laku antisosial dan estim sendiri. Jadual 3 dan 4 membentangkan hasil analisis data kajian bagi responden anak sekolah rendah dan menengah. Hasil ujian-t menunjukkan tidak terdapat perbezaan signifikan dalam semua variabel penyesuaian tingkah laku dalam kalangan anak sekolah rendah dan menengah daripada kawasan bandar dan luar bandar. Oleh itu, pembentangan berikut tertumpu kepada pemerihalan hasil diskriptif aspek-aspek penyesuaian tingkah laku kedua-dua kategori anak.

Jadual 3: Penyesuaian Tingkah Laku Anak Sekolah Rendah

Variable	Keseluruhan (n=75)	Bandar (n=41) n (%)	Luar Bandar (n=34)	t
Pencapaian akademik				
Tinggi	40 (53.3)	21 (51.2)	19 (55.9)	
Rendah	35 (46.7)	20 (48.8)	15 (44.1)	
min	62.3	60.9	63.9	-0.7
sp	19.5	19.5	19.5	
Tingkah laku antisosial				
Tinggi	37 (49.3)	22 (53.9)	16 (47.1)	
Rendah	38 (50.7)	19 (46.3)	18 (52.9)	
min	41.7	41.2	42.5	-0.9
sp	6.0	5.5	6.6	
Estim diri				
Tinggi	47 (62.7)	24 (58.5)	23 (67.6)	
Rendah	28 (37.3)	17 (41.5)	11 (32.4)	
min	41.7	27.6	26.4	1.5
sp	6.0	3.3	3.7	

Nota: sp=sisihan piawai

Jadual 4: Penyesuaian Tingkah Laku Anak Sekolah Menengah

Variable	Keseluruhan (n=137)	Bandar (n=55)	Luar Bandar (n=82)	t
n (%)				
Pencapaian akademik				
Tinggi	80 (58.4)	34 (61.8)	46 (56.1)	
Rendah	57 (41.6)	21 (38.2)	36 (43.9)	
min	52.7	52.8	52.6	0.1
sp	14.8	16.6	13.6	
Tingkah laku antisosial				
Tinggi	75 (45.3)	32 (58.2)	43 (52.4)	
Rendah	62 (54.7)	23 (41.8)	39 (47.6)	
min	105.3	105.5	105.2	0.2
sp	8.1	7.7	8.4	
Estim diri				
Tinggi	71 (51.8)	29 (52.7)	42 (51.2)	
Rendah	66 (48.2)	26 (47.3)	40 (48.8)	
min	30.0	29.7	30.0	-0.5
sp	3.9	3.7	4.0	

Nota: sp=sisihan piawai

Secara umumnya, Jadual 3 dan 4 menunjukkan penyesuaian tingkah laku anak yang dikaji berada pada tahap tinggi. Lebih daripada separuh (53.3%) responden anak sekolah rendah dalam sampel keseluruhan didapati mempunyai pencapaian akademik yang tinggi. Tahap pencapaian yang sama juga dapat dilihat bagi responden anak sekolah rendah bandar dan luar bandar. Begitu juga bagi responden anak sekolah menengah, sampel keseluruhan dan sub-sampel anak sekolah menengah secara umumnya didapati mempunyai tahap pencapaian akademik yang tinggi.

Maklumat berkaitan tahap tingkah laku antisosial anak sekolah rendah menunjukkan dalam kalangan sampel keseluruhan taburan responden yang mempunyai tahap tingkah laku antisosial responden yang rendah (50.7%) adalah hampir sama dengan tingkah laku antisosial tinggi (49.3%). Ini bermakna kekerapan responden yang tingkah laku bermasalah adalah mewakili sebahagian besar responden yang dikaji.

Berdasarkan lokasi pula maklumat yang diperolehi adalah agak membimbangkan. Lebih separuh (53.9%) anak sekolah rendah bandar menunjukkan tahap tingkah laku antisosial yang tinggi dan sebahagian besar (47.1%) pula responden anak sub-sampel luar bandar mempunyai tahap yang sama. Pola yang serupa juga dapat diperhatikan dalam kalangan anak sekolah menengah dalam sampel keseluruhan dan sub-sampel bandar dan luar bandar, di mana peratusan mereka yang cenderung bertingkah laku antisosial adalah lebih tinggi (lihat Jadual 4).

Hasil kajian menunjukkan secara keseluruhannya anak sekolah rendah mempunyai tahap estim diri yang tinggi (62.7%). Pola kekerapan yang sama juga dapat dilihat di antara responden anak sekolah rendah bandar dan luar bandar. Namun bagi anak sekolah menengah, taburan mereka yang melaporkan mempunyai estim sendiri yang tinggi dan rendah adalah hampir sama. Pola ini dapat dilihat dalam sampel keseluruhan dan kedua-dua sub-sampel. Situasi ini pasti membimbangkan kerana anak yang mempunyai konsep sendiri yang rendah berpotensi untuk mempunyai pencapaian akademik yang rendah dan mudah terpengaruh dengan pelbagai masalah sosial.

Hasil Analisis Bivariat

Latar Belakang Keluarga Dengan Penyesuaian Tingkah Laku Anak

Untuk menentukan perkaitan di antara faktor latar belakang responden dengan penyesuaian tingkah laku anak, analisis korelasi Pearson telah dijalankan. Hasil analisis untuk anak sekolah rendah dibentangkan dalam Jadual 5, manakala untuk anak sekolah menengah pula dibentangkan dalam Jadual 6.

Jadual 5: Korelasi Antara Latar Belakang Dengan Penyesuaian Tingkah Laku Anak Sekolah Rendah

Angkubah	Pencapaian Akademik			Tingkah Laku Antisozial			Estim Diri		
	Keseluruhan	B	LB	Keseluruhan	B	LB	Keseluruhan	B	LB
Latar Belakang Keluarga									
Umur ibu	-0.04	-0.11	0.01	0.21	0.00	0.36*	0.03	0.22	-0.11
Pendidikan ibu	0.16	0.22	0.13	0.10	0.12	0.12	0.01	-0.17	0.17
Pendapatan keluarga	0.18	0.14	0.39*	0.07	0.11	0.13	0.05	0.02	0.04

Nota: B=Bandar, LB=Luar Bandar
*p?05

Jadual 6: Korelasi Antara Latar Belakang Keluarga Dengan Penyesuaian Tingkah Laku Anak Sekolah Menengah

Angkubah	Pencapaian Akademik			Tingkah Laku Antisozial			Estim Diri		
	Keseluruhan	B	LB	Keseluruhan	B	LB	Keseluruhan	B	LB
Latar Belakang Keluarga									
Umur ibu	-0.17*	-0.13	-0.20	-0.12	-0.17	-0.09	-0.11	-0.16	-0.08
Pendidikan ibu	0.05	-0.01	0.09	-0.03	0.03	-0.07	-0.01	-0.09	0.04
Pendapatan keluarga	0.08	-0.08	0.30**	-0.07	-0.03	-0.16	-0.08	0.05	-0.20

Nota: B=Bandar, LB=Luar Bandar
*p?05
**p?01

Maklumat yang diperolehi menunjukkan daripada tiga variabel latar belakang keluarga yang digunakan, umur ibu dan pendapatan keluarga telah didapati mempunyai perkaitan yang signifikan dan positif dengan variabel penyesuaian tingkah laku anak. Khususnya, semakin meningkat umur ibu semakin ramai anak sekolah rendah di luar bandar yang terlibat dengan masalah tingkah laku ($r=0.36$, $p \leq 0.05$). Anak sekolah rendah dalam sub-sampel di luar bandar yang datang daripada keluarga yang berpendapatan tinggi walau bagaimanapun, menunjukkan pencapaian akademik yang tinggi. Hasil analisis menunjukkan pendidikan ibu tidak mempunyai perkaitan yang signifikan dengan mana-mana aspek penyesuaian tingkah laku anak.

Perkaitan Di Antara Dinamik Keluarga Tiri Dengan Penyesuaian Tingkah Laku Anak

Jadual 7 dan 8 membentangkan hasil analisis korelasi di antara indikator dinamik keluarga dengan indikator penyesuaian tingkah laku anak. Hasil yang diperolehi menunjukkan anak sekolah rendah di luar bandar daripada keluarga yang berpegang kepada nilai yang tinggi kurang mempamerkan tingkah laku antisosial ($r=-0.39$, $p \leq 0.05$). Selain itu, anak sekolah rendah dalam sampel keseluruhan yang mempunyai ibu bapa yang bertingkah laku keibubapaan positif mempunyai pencapaian akademik yang tinggi ($r=0.37$, $p \leq 0.01$). Hasil yang sama juga ditunjukkan oleh sub-sampel bandar ($r=0.36$, $p \leq 0.05$) dan luar bandar ($r=0.37$, $p \leq 0.05$) di mana kualiti tingkah laku keibubapaan yang tinggi mampu merangsang pencapaian akademik anak sekolah rendah. Walau bagaimanapun, hasil analisis bagi anak sekolah menengah mendapati di peringkat bivariat, tiada satu pun daripada variabel dinamik keluarga mempunyai perkaitan signifikan dengan mana-mana aspek penyesuaian tingkah laku anak.

Jadual 7: Korelasi Antara Dinamik Keluarga Dengan Pencapaian Dan Tingkah Laku Anak Sekolah Rendah

Angkubah	Pencapaian Akademik			Tingkah Laku Antisosial			Estim Diri		
	Keseluruhan	B	LB	Keseluruhan	B	LB	Keseluruhan	B	LB
Dinamik keluarga									
Nilai keluarga	0.09	0.07	0.07	-0.17	-0.08	-0.39*	0.00	0.14	-0.04
Tingkah laku keibubapaan	0.37**	0.36*	0.38*	-0.22	-0.20	-0.25	0.04	0.01	0.09
Keterampilan keluarga	0.12	0.18	0.08	-0.04	0.19	-0.25	0.01	-0.09	0.05

Nota: B=Bandar, LB=Luar Bandar

* $p \leq 0.05$

** $p \leq 0.01$

Jadual 8: Korelasi Antara Dinamik Keluarga Dengan Penyesuaian Tingkah Laku Anak Sekolah Menengah Berdasarkan Lokasi

Angkubah	Pencapaian Akademik			Tingkah Laku Antisozial			Estim Diri		
	Keseluruhan	B	LB	Keseluruhan	B	LB	Keseluruhan	B	LB
Dinamik keluarga									
Nilai keluarga	-0.05	0.07	-0.13	-0.08	-0.18	-0.04	0.10	0.02	0.14
Tingkah laku keibubapaan	0.15	0.15	0.15	-0.06	-0.03	-0.09	0.15	0.21	0.12
Keterampilan keluarga	0.03	-0.04	0.08	0.01	-0.04	0.04	0.06	-0.09	0.20

Nota: B=Bandar, LB=Luar Bandar
*p<0.05

Prediktor Penyesuaian Tingkah Laku Anak

Untuk menentukan faktor manakah yang menyumbang secara unik terhadap penyesuaian tingkah laku anak, analisis regresi berganda telah dijalankan. Prosedur *force entry* bagi setiap konstruk (iaitu latar belakang keluarga dan dinamik keluarga) telah dimasukkan secara serentak ke dalam model-model analisis yang dibina. Terdapat dua model yang dibina, di mana model pertama mengandungi variabel latar belakang keluarga dan keduanya, adalah dinamik keluarga. Kaedah analisis multivariat ini dapat mengawal sumbangan setiap konstruk secara statistik berbanding analisis bivariat yang telah dibentangkan. Analisis regresi ini telah dijalankan bagi sampel keseluruhan dan sub-sampel secara berasingan. Memandangkan rata-rata semua hasil kecuali bagi tingkah laku antisozial anak luar bandar, model regresi ketiga yang menggabungkan konstruk latar belakang dan dinamik keluarga tidak perlu dibina.

Jadual 9 dan 10 membentangkan hasil analisis yang telah diperolehi. Daripada Jadual 9 dapat dilihat apabila dikawal secara statistik, hanya variabel tingkah laku keibubapaan didapati mempunyai perkaitan secara kelainan dengan pencapaian akademik anak sekolah rendah merentas ketiga-tiga sampel [(keseluruhan, $\beta=.38$, $p:\leq 0.01$), (bandar, $\beta=.38$, $p:\leq 0.05$), (luar bandar, $\beta=.39$, $p:\leq 0.05$)]. Konsisten dengan jangkaan, maklumat ini menunjukkan interaksi yang positif di antara ibu bapa dan anak mampu mempengaruhi prestasi akademik anak.

Analisis regresi ke atas tingkah laku antisozial anak sekolah rendah, mendapati umur ibu ($.48$, $p\leq 0.05$), nilai keluarga ($\beta=-.44$, $p:\leq 0.05$) dan keterampilan keluarga ($\beta=-.37$, $p:\leq 0.05$) mempunyai sumbangan yang unik. Maklumat yang diperolehi ini menunjukkan bahawa anak sekolah rendah daripada keluarga di mana ibunya lebih berusia, dan keluarga berpegang kepada nilai yang rendah serta kurang berketerampilan lebih cenderung untuk terlibat dalam tingkah laku bermasalah.

Jadual 10 menunjukkan hasil analisis regresi mendapati dalam kalangan sampel keseluruhan anak sekolah menengah, hanya umur ibu didapati mempunyai perkaitan unik dengan pencapaian akademik anak ($\beta = -.19$, $p \leq .05$). Dapatan ini memberi gambaran bahawa umur ibu mempunyai pengaruh ke atas prestasi akademik anak sekolah menengah. Walau bagaimanapun dengan perkaitan yang negatif ini bermakna anak yang mempunyai ibu yang lebih berumur kurang menyerlah dari segi akademik berbanding anak di mana ibu mereka adalah lebih muda. Di samping itu, bagi sub-sampel anak sekolah menengah luar bandar apabila kesemua variabel latar belakang dikawal secara statistik didapati hanya pendapatan keluarga ($\beta = .30$, $p \leq .05$) mempunyai perkaitan secara kelainan dengan pencapaian akademik anak ($F = 3.58$, $p \leq 0.05$). Hasil ini cenderung menggambarkan bahawa keluarga yang mempunyai sumber kewangan mampu menyediakan suasana yang boleh merangsang prestasi akademik anak ke arah yang lebih baik. Analisis regresi seterusnya menunjukkan variabel latar belakang dan dinamik keluarga tidak menyumbang secara kelainan terhadap tingkah laku antisosial anak dan estim sendiri anak sekolah menengah (lihat Jadual 10).

Jadual 9: Prediktor Penyesuaian Tingkah Laku Anak Sekolah Rendah Yang Dikaji

Angkubah	Penyesuaian Tingkah Laku Anak								
	Pencapaian Akademik, β			Tingkah Laku Antisosial, β			Estim Diri, β		
	N(75)	B(41)	LB (34)	N(75)	B(41)	LB (34)	N(75)	B(41)	LB (34)
Latar Belakang Keluarga	Model 1	Model 1	Model 1	Model 1	Model 1	Model 1	Model 1	Model 1	Model 1
Umur ibu	.00	-.07	-.04	.26	.03	.48*	.03	.21	-.07
Pendidikan ibu	.14	.19	.05	.17	.10	.31	.02	-.16	.14
Pendapatan keluarga	.09	.07	.39*	.04	.08	-.01	.05	.10	.03
	$R^2=0.04$ $F=0.85$	$R^2=0.06$ $F=0.79$	$R^2=0.15$ $F=0.07$	$R^2=0.08$ $F=1.92$	$R^2=0.02$ $F=0.27$	$R^2=0.21$ $F=2.7^*$	$R^2=0.00$ $F=0.09$	$R^2=0.07$ $F=0.99$	$R^2=0.03$ $F=0.32$
Dinamik keluarga	Model 2	Model 2	Model 2	Model 2	Model 2	Model 2	Model 2	Model 2	Model 2
Nilai keluarga	.03	-.01	.01	-.14	-.04	-.44*	-.01	.15	-.05
Tingkah laku keibubapaan	.38***	.38*	.39*	-.20	-.17	-.19	.04	-.03	.11
Keterampilan keluarga	.17	.21	.13	-.08	.17	-.37*	.01	-.08	.05
	$R^2=0.16$ $F=4.66^*$	$R^2=0.18$ $F=2.68^*$	$R^2=0.16$ $F=1.89^*$	$R^2=0.07$ $F=1.76$	$R^2=0.07$ $F=0.94$	$R^2=0.31$ $F=4.48^*$	$R^2=0.00$ $F=0.04$	$R^2=0.03$ $F=0.36$	$R^2=0.01$ $F=0.14$

Nota: Model 3 tidak dibina untuk pencapaian akademik anak, tingkah laku sosial dan estim diri bagi sampel keseluruhan, sub-sampel bandar dan sub-sampel luar bandar kerana tiada angkubah yang didapati signifikan dalam Model 1 dan Model 2.

* $p \leq .05$, *** $p \leq 0.001$

N = Sampel keseluruhan

B = Sub-sampel bandar

LB = Sub-sampel luar bandar

Jadual 10: Prediktor Penyesuaian Tingkah Laku Anak Sekolah Menengah Yang Dikaji

Angkubah	Penyesuaian Tingkah Laku Anak								
	Pencapaian Akademik, β			Tingkah Laku Antisozial, β			Estim Diri, β		
	N(137)	B(55)	LB(82)	N(137)	B(55)	LB(82)	N(137)	B(55)	LB(82)
Latar Belakang Keluarga	Model 1	Model 1	Model 1	Model 1	Model 1	Model 1	Model 1	Model 1	Model 1
Umur ibu	-.19*	-.19	-.19	-.16	-.27	-.10	-.08	-.17	-.06
Pendidikan ibu	-.07	-.11	-.05	-.08	-.11	-.06	-.1	-.19	.08
Pendapatan keluarga	.09	-.03	.30*	-.05	.04	-.15	-.09	.08	-.22
	R ² =.04 F=1.68*	R ² =0.03 F=0.57	R ² =0.12 F=3.58*	R ² =.03 F=1.18	R ² =0.05 F=0.88	R ² =0.04 F=0.99	R ² =0.01 F=0.59	R ² =0.03 F=0.50	R ² =0.05 F=1.43
Dinamik keluarga	Model 2	Model 2	Model 2	Model 2	Model 2	Model 2	Model 2	Model 2	Model 2
Nilai keluarga	-.06	.06	-.15	-.09	-.18	-.05	.08	.00	.10
Tingkah laku keibubapaan	.18	.22	.14	-.08	.02	-.12	.15	.35	.05
Keterampilan keluarga	-.05	-.17	.06	.07	.01	.09	-.03	-.28	.15
	R ² =0.03 F=1.33	R ² =0.04 F=0.78	R ² =0.05 F=1.28	R ² =0.01 F=0.56	R ² =0.03 F=0.50	R ² =0.02 F=0.45	R ² =0.03 F=1.26	R ² =0.09 F=1.86	R ² =0.05 F=1.14

Nota: Model 3 tidak dibina untuk pencapaian akademik anak, tingkah laku sosial dan estim diri bagi sampel keseluruhan, sub-sampel bandar dan sub-sampel luar bandar kerana tiada angkubah yang didapati signifikan dalam Model 1 dan Model 2.

* $p \leq 0.05$, *** $p \leq 0.001$

N = Sampel keseluruhan

B = Sub-sampel bandar

LB = Sub-sampel luar bandar

Perbincangan dan Cadangan

Kajian ke atas 212 ibu-anak daripada keluarga tiri ini bertujuan untuk menentukan perkaitan di antara proses interaksi dinamik (nilai & keterampilan keluarga, dan tingkah laku keibubapaan) yang berlaku dalam keluarga tersebut dengan penyesuaian tingkah laku anak (pencapaian akademik, tingkah laku anti sosial & estim diri) mereka. Secara umumnya ibu yang terlibat dalam kajian ini adalah masih muda dan mempunyai tahap pendidikan yang sederhana. Mereka didapati mempunyai keluarga yang bersaiz sederhana dan pendapatan bulanan yang agak rendah. Secara purata jangka masa responden mendirikan keluarga tiri boleh dianggap masih baru iaitu kurang daripada 10 tahun.

Variabel dinamik keluarga yang telah dianalisis dalam kajian ini merangkumi nilai, keterampilan dan tingkah laku keibubapaan. Dari segi nilai yang diamalkan dalam keluarga tiri yang dikaji, kajian ini mendapati taburan mereka yang mengamalkan nilai yang tinggi dan rendah adalah hampir sama, dan tidak ada

perbezaan ketara di antara responden bandar dan luar bandar. Nilai adalah satu aspek hidup yang dapat membentuk keperibadian diri individu dalam keluarga. Keluarga yang percaya dan berpegang kepada nilai yang tinggi pasti dapat mengorientasikan ahli keluarganya ke arah keperibadian yang mulia. Hasil analisis kajian ini seolah-olah memberi gambaran bahawa orientasi nilai murni dipentingkan oleh hanya sebahagian daripada keluarga tiri yang dikaji.

Tingkah laku keibubapaan adalah pengaruh penting terhadap perkembangan dan kesejahteraan anak. Namun, lebih separuh daripada ibu yang dikaji mengakui mempunyai tahap interaksi yang rendah dengan anak-anak mereka. Kualiti interaksi keibubapaan yang rendah didapati lebih banyak dipamerkan oleh responden luar bandar berbanding bandar. Situasi ini berlaku mungkin disebabkan oleh tahap pendidikan yang lebih rendah dalam kalangan ibu luar bandar berbanding bandar. Ibu di bandar yang lebih ramai berpendidikan tinggi berkemungkinan lebih banyak terdedah kepada ilmu keibubapaan atau lebih berpeluang mengikuti kursus berkaitan serta mempunyai peluang capaian kepada bahan-bahan bacaan cetak atau elektronik tentang keibubapaan.

Kajian ini mendapati keterampilan yang tinggi terdapat dalam kalangan melebihi sedikit daripada separuh keluarga tiri dalam sampel keseluruhan yang dikaji. Perbandingan di antara lokasi pula mendapati keluarga tiri di luar bandar lebih berketerampilan daripada di bandar. Seperti nilai keluarga dan tingkah laku keibubapaan, keterampilan keluarga yang tinggi adalah penting dalam membina konteks yang kondusif untuk perkembangan anak. Masih terdapat sebahagian besar keluarga tiri dalam kajian ini dinilai oleh responden sebagai rendah keterampilan nyata sebagai sesuatu yang tidak boleh dipandang remeh.

Maka berdasarkan dapatan kajian, boleh disimpulkan bahawa masih terdapat sebahagian besar keluarga tiri yang dikaji mempunyai tahap dinamik keluarga yang rendah. Proses interaksi dinamik yang berlangsung dalam keluarga dianggap oleh Bronfenbrenner (1979) sebagai mempunyai impak yang lebih kuat ke atas kesejahteraan ahli keluarga atau anak-anak yang sedang membesar, berbanding dengan faktor-faktor lain dalam persekitaraan keluarga.

Secara diskriptif, dapatan kajian ini menunjukkan lebih separuh responden anak sekolah rendah dan menengah yang dianalisis mempunyai tahap pencapaian akademik dan estim sendiri yang tinggi. Namun demikian, mereka yang memperolehi tahap rendah terutamanya dari segi pencapaian akademik masih terdapat dalam peratus yang besar. Situasi ini membimbangkan sekiranya diambil kira peratusan responden anak yang terlibat dalam tingkah laku antisosial, lebih-lebih lagi dalam kalangan anak-anak yang masih berada di peringkat sekolah rendah di kawasan bandar. Analisis lanjutan kajian ini terhadap penyesuaian tingkah laku anak sekolah menengah memberi asas terhadap kebimbangan ini kerana pola diskriptif tahap penyesuaian tingkah laku dalam kalangan anak sekolah menengah didapati hampir sama dengan anak peringkat sekolah rendah.

Sepertimana yang telah dinyatakan, salah satu objektif kajian ini adalah juga untuk menentukan sejauh mana variabel dinamik keluarga mempengaruhi penyesuaian tingkah laku anak, khususnya dari segi pencapaian akademik, tingkah laku antisosial dan estim sendiri. Di samping itu, kajian ini juga turut mengambil kira sumbangan latar belakang keluarga terhadap penyesuaian tingkah laku anak. Maklumat yang diperolehi menunjukkan apabila dikawal secara statistik, faktor latar belakang keluarga dan dinamik keluarga mempunyai sumbangan yang signifikan terhadap penyesuaian tingkah laku anak, khususnya anak di peringkat sekolah rendah. Umumnya, dalam kalangan anak sekolah rendah, umur ibu, pendapatan keluarga, nilai keluarga, tingkah laku keibubapaan dan keterampilan mempengaruhi tahap pencapaian akademik, tingkah laku antisosial dan estim sendiri anak. Manakala, dalam kalangan anak sekolah menengah, umur ibu dan pendapatan keluarga menunjukkan pengaruh terhadap salah satu (pencapaian akademik) daripada tiga tahap penyesuaian tingkah laku anak.

Hasil yang diperolehi daripada kajian ini adalah konsisten dengan perspektif ekologi (Bronfenbrenner, 1979) dan juga kajian terdahulu yang menunjukkan bahawa faktor latar belakang keluarga dan dinamik keluarga boleh mempengaruhi tingkah laku dalaman dan luaran anak. Kanak-kanak tidak hidup di dalam vakum, apa yang dialaminya dalam keluarga sama ada secara fizikal atau sosial mampu membentuk sifat dan kesejahteraan diri mereka. Selaras dengan kajian terdahulu, hasil kajian ini memberi implikasi tentang peri pentingnya keluarga menyediakan konteks fizikal dan sosial yang kondusif untuk perkembangan dan pembangunan anak. Pengetahuan dan kemahiran keluarga dalam membekalkan sumber yang boleh merangsang kesejahteraan anak boleh diusahakan oleh pelbagai pihak dan agensi berkaitan. Dengan mengswadayakan keluarga, khususnya ibu bapa, masalah salah laku dalam kalangan generasi muda yang semakin kerap berlaku pada masa ini dijangkakan dapat dikawal daripada berleluasa. Walaupun tidak dibuktikan dalam kajian ini, keluarga tiri berkemungkinan lebih cenderung untuk berhadapan dengan kehidupan dan kefungsi keluarga yang berbeza daripada keluarga biologi. Besar kemungkinan persekitaran dan tingkah laku dinamik keluarga tiri adalah unik, maka dalam membantu keluarga tiri apa yang lazim difahami tentang keluarga secara umum perlu diubah atau disesuaikan untuk mereka. Namun, latihan khusus untuk membantu keluarga tiri adalah satu perkara yang mungkin belum pernah dikendalikan dalam negara ini walaupun kewujudan struktur keluarga tersebut dalam masyarakat masa kini tidak dapat dinafikan.

Maklumat daripada kajian ini tertumpu kepada keluarga tiri dalam kalangan kaum Melayu di bandar dan luar bandar. Replikasi kajian ini dalam skop yang lebih luas dan dalam kalangan kaum dan etnik lain adalah dicadangkan bagi menjana maklumat tentang variasi dan keperluan keluarga tiri dalam masyarakat semasa. Maklumat sedemikian akan dapat membantu individu dan agensi yang berkaitan, menyalurkan perkhidmatan yang lebih bertepatan dengan keperluan keluarga tiri.

Beberapa kelemahan yang terdapat dalam kajian ini boleh diatasi oleh kajian datang. Sebagai contoh, kajian ini telah menggunakan kaedah persampelan bertujuan dalam mengenal pasti responden. Memandangkan generalisasi maklumat daripada kaedah persampelan ini adalah terhad, kajian akan datang dicadangkan memilih persampelan yang boleh mewakili populasi keluarga tiri. Reka bentuk penyelidikan yang menggabungkan kaedah kuantitatif dan kualitatif adalah juga dicadangkan untuk pengkaji akan dapat supaya dapat memerihalkan sistem keluarga tiri dengan lebih mendalam dan menyeluruh. Selain itu, kajian jangka panjang adalah perlu untuk menilai bagaimana pengalaman, persepsi, interaksi dan penyesuaian ahli keluarga tiri berubah menerusi masa. Bagi membina intervensi yang efektif dan program pendidikan, ianya memerlukan pemahaman yang lebih terperinci berkenaan faktor yang boleh menyumbang kepada kesejahteraan dan adaptasi keluarga tiri.

Bibliografi

- Achenbach, T. M. (1991). *Manual for the child behavior checklist/4-18 and 1991 profile*. Burlington: Department of Psychiatry.
- Asfawasin, Z. (1990). *Perkaitan di antara penglibatan ibubapa dalam pembelajaran kanak-kanak dan pencapaian akademik kanak-kanak sekolah rendah*. Kertas Projek yang tidak diterbitkan. Jabatan Pengajian Pembangunan Keluarga. Fakulti Ekologi Manusia, Universiti Pertanian Malaysia.
- Banker, B. S. & Gaertner, S. L. (1998). Achieving stepfamily harmony: An intergroup-relations approach. *Journal of Family Psychology*, 12:310-325.
- Berger, L.M. (2004). Income, family structure and child maltreatment risk. *Children and Youth Services Review*, 26(8):725-748.
- Bloom, B.L. (1985). A factor analysis of self-report measures of family functioning. *Family Process*, 24 (June): 225-239.
- Bogenscheider, K. (1997). Parental involvement in adolescent schooling: A proximal process with transcontextual validity, *Journal of Marriage and the Family*, 59: 718-733.
- Bradley, R.H. & Caldwell, B.M. (1984). *Home observation for measurement of the environment*. Little Rock, AR: University of Arkansas at Little Rock, Center for Child Development and Education.
- Bray, I.H. & Berger, S.H. (1993). Development issues in stepfamilies research project: Family relationships and parent-child interactions. *Journal of Family Psychology*. 7(1):76-90.

- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development*. Cambridge, MA.: Harvard University.
- Center for Marriage and Families. (2005). Family structure and children's educational outcomes. *Research Brief No. 1* Dimuat turun dari: <http://www.americanvalues.org/briefs/eduoutcomes.htm>
- Chen, M.Y., Shiao, Y.c. & Gau, Y.M. (2007). Comparison of adolescent health-related behavior in different family structure. *Journal of Nursing Research*, 15(1):1-10.
- Coleman, M., Ganong, L. & Fine, M. (2000). Reinvestigating Remarriage: Another decade of progress. *Journal of Marriage and the Family*, 62:1288-1307.
- De Graaf, P.M. & Kalmijn, M.(2003). Alternative routes in the remarriage market: Competing risk analyses of union formation after divorce. *Social Forces*, 81(4):1459-1498.
- Dunn, J. (2002). The adjustment of children in stepfamilies:Lessons from community studies. *Child and Adolescent Mental Health*, 7(4):154-161.
- Gilbert, L.A. & Hanson, G.R. (1983). Perception of parental role responsibilities among working people: Development of a comprehensive measure. *Journal of Marriage and the Family*, 44:203-212.
- Hanson, T. L., McLanahan, S.S. & Thomson, E. (1996). Double jeopardy: Parental conflict and stepfamily outcomes for children. *Journal of Marriage and the Family*, 58(1): 141-154.
- Hofferth, S.L. (2006). Residential father family type and child well-being. Investment versus selection. *Demography*, 43(1):53-77.
- Hoffman, J. P. & Johnson, R. A (1998). A national portrait of family structure and adolescent drug use. *Journal of Marriage and the Family*, 60:663-645.
- Julie, E. (2007). Maternal cohabitation and child well-being among kindergarten children. *Journal of Marriage and the Family*, 69(1):222-236.
- Moos, R.H. (1974). *Family environment scale: Form R*. California: Consulting Psychologists Press, Inc.
- O'Connor, T.G., Dunn, J., Jenkins, J., Pickering, K. & Rasbash, J. (2001). Family settings and children's adjustment:Differential adjustment within and across families. *The British Journal of Psychiatry*, 179: 110-115.

- Parke, M. (2003). *Are married parents really better for children? What researchers say about the effects of family structure on child well-being*. Center for Law and Social Policy. Dimuat turun dari: www.clasp.org.
- Parker, J. (1966). The relationship of self-report to inferred self-concept. *Educational and Psychological Measurement*, 26:69] -700.
- Pong, S-L. (1997). Family structure, school context and eight grade math and reading achievement. *Journal of Marriage and the Family*, 59:734-746.
- Roberts, G.c., Block, J.H., & Block, J. (1993). Continuity and change in parents' child-rearing practices. *Child Development*, 55:586-597.
- Rosenberg, M. (1965). *Society and the adolescent self-image*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Ross, D. Roberts, P. & Scott, K. (1998). *Mediating factors in child development outcomes: Children in lone-parents families*. Ottawa, Ontario: Human Resources Development Canada.
- Weston, R. dan Hughes, 1. (1999). Family forms-family well-being. *Family Matters*, 53: 14-20.